

О. І. Остапенко

Навчально-науковий інститут права та психології
Національного університету “Львівська політехніка”,
д-р юрид. наук, проф.,
проф. кафедри адміністративного та інформаційного права

ПРИНЦИПИ ПРАВОВОГО РЕГУЛЮВАННЯ ПРОТИДІЇ ТЕРОРИЗМУ В УКРАЇНІ

© Остапенко О. І., 2015

Розглядаються принципи правового регулювання протидії тероризму, їх класифікація, ознаки та особливості. Пропонується авторське тлумачення принципів протидії тероризму.

Ключові слова: правові принципи, тероризм, протидія тероризму.

А. И. Остапенко

ПРИНЦИПЫ ПРАВОВОГО РЕГУЛИРОВАНИЯ ПРОТИВОДЕЙСТВИЯ ТЕРРОРИЗМУ В УКРАИНЕ

Рассматриваются принципы правового регулирования противодействия терроризму, их классификация, признаки и особенности. Предлагается авторское толкование принципов противодействия терроризму.

Ключевые слова: правовые принципы, терроризм, противодействие терроризму.

O. I. Ostapenko

PRINCIPLES OF LEGAL REGULATION OF TERRORISM RESISTANCE IN UKRAINE

The article deals with the principles of legal regulation of terrorism resistance, their classification, features and peculiarities. The author of the article proposes his interpretation of the principles of terrorism resistance.

Key words: legal principles, terrorism, terrorism resistance.

Постановка проблеми. Сучасний стан протидії тероризму в Україні має як практичні, так і теоретичні проблеми, дослідження та вирішення яких є актуальними. Наявність закріплених у нормативних актах принципів, на яких побудована протидія тероризму, потребує нового за змістом тлумачення, вказує на неповноту та формалізм під час їх реалізації.

Мета роботи – проаналізувати сутність принципів протидії тероризму, їх класифікацію, ознаки та особливості, що впливають на застосування цих принципів.

Стан дослідження. Теоретичні напрацювання та аналіз принципів протидії тероризму мають здебільшого фрагментарний зміст, що знайшло відображення у наукових працях В. Б. Авер'янова, Ю. П. Битяка, А. В. Безверхова, В. В. Богущького, В. М. Вакулича, В. О. Заросило, В. М. Зуя, В. А. Ліпкана, А. Н. Сквознікова та ін.

Виклад основних положень. Поняття та визначення принципів є дуже різноманітним за призначенням та сферою застосування. Це пояснюється тим, що принципи сьогодні не мають однаковості та універсальності у регулюванні суспільних відносин. Науковий аналіз діалектичного матеріалізму, який начебто пояснює логічність застосування принципів, що характеризують протидію у боротьбі з тероризмом, висуває закон єдності та боротьби протилежностей. Сутність вказаного закону полягає у тому, що будь-який предмет, явище, процес – це єдність протилежностей. О. Шептулін, досліджуючи основні закони діалектики, звернув увагу на словесну конструкцію “єдності” та “протилежності”, яка, на його думку, є абсурдною як по частинах, так і загалом [1, с. 75]. Протилежності, а саме: тероризм, терористична діяльність в умовах справді демократичного суспільства і держави не можуть бути у єдності. До того ж пропаганда принципів боротьби з тероризмом за законодавством Російської Федерації свідчить, що ця абсурдність існує в реальній діяльності органів влади цієї держави. Пропаганда захисту прав людини в Російській Федерації, а також співвітчизників, які проживають за межами цієї країни побудована на використанні протилежностей між закріпленими принципами і реальними терористичними діями по відношенню до України та інших держав.

Основою утворення принципів у давні часи були звичаї, традиції, обряди та моральні норми, які були орієнтовані на урегулювання різноманітних суспільних відносин, зокрема й таких, що спрямовані на захист прав, свобод і законних інтересів людини. Термін “принцип”, який походить від латинського “*prinsipium*” [2, с. 452], потрібно розуміти як сукупність основних положень, правил, що визначають сутність, властивості та закономірності розвитку суспільних відносин, зокрема й у сфері протидії тероризму. Важливими у нашому випадку є принципи права, які мають власне поняття, систематизацію, яка сприяє розумінню їх виникнення, закріплення та використання відповідно до потреби суспільного життя.

Загальносоціальне походження правових принципів не завжди відображає потреби суспільства у тій чи іншій сферах людської життєдіяльності. На допомогу повинна приходити класифікація/систематизація принципів, які повинні передбачати сукупність об’єктивних і суб’єктивних явищ, що взаємопов’язані між собою і мають вплив на зовнішню та внутрішню сторони суспільних відносин. Протидія тероризму на основі принципів, закріплених у нормах права, передбачає зовнішній та внутрішній їх вплив на боротьбу з тероризмом. Формування принципів боротьби з тероризмом залежить від джерел, на основі яких вони розпочинають своє утворення та подальше закріплення. Ці джерела мають історичну, ідеологічну, економічну, політичну та соціальну основи.

Історичний аспект протидії боротьби з тероризмом потрібно розглядати, починаючи з порушень моральних норм, які стали основою для закріплення правових принципів. Моральні норми у суспільстві завжди орієнтовані на повагу до людини, на захист її життя та здоров’я.

Політичний аспект формування принципів протидії тероризму містить не лише їх владне забезпечення через засудження та покарання осіб, які займаються терористичною діяльністю, але й дотримання справедливості та об’єктивності в оцінці протиправної поведінки. Неповага до інтересів інших держав їх територіальної цілісності з боку Російської Федерації проявляється у категоричних відмовах щодо повернення навіть невеликих територій, які раніше належали іншим державам. Так, Латвія після розпаду СРСР намагалась повернути у свою власність Паталовський район (до 1940 року – Островський район), але отримала категоричну відмову. М. Виноградов, автор статті “Как покупать друзей”, наводить приклад щодо проблем, які має Естонія з проїздом по автомобільній дорозі на ділянці через Псковські Печери. Щоб проїхати по цій дорозі естонцям потрібно двічі перетинати свій державний кордон. Росія ввела на цій дорозі спеціальний режим проїзду. Існують литовські зупинки на потязі, який слідує з Москви до Калінінграда: із вагонів виходити заборонено [3, с. 8–9].

Політичне стимулювання тероризму у недалекому минулому до громадян СРСР та іноземців проводила КПРС. Звернемо увагу на підрахунки, які наводить професор статистики І. Курганов, за період від 1917 до 1959 року без військових витрат, лише від терористичного знищення, гноблення, голоду, великої смертності в таборах, а також, беручи до уваги низький рівень народжуваності, загинуло близько 66,7 млн. людей [4, с. 387–388].

Сьогодні ми бачимо, що політична еліта Російської Федерації у своїй поведінці до України використовує агресивну “теорію вибору” [5, с. 545], нехтуючи міжнародними і міждержавними угодами щодо її територіальної цілісності, державного суверенітету, а головне – посягає на права, свободи і законні інтереси українського народу.

Економічні чинники і умови впливають на протидію тероризму на підставі дії економічних законів та права власності на знаряддя праці і засоби виробництва. Посягання на право власності людини і громадянина є одним із найпоширеніших проявів тероризму, яке зачіпає інтереси особи та держави. Політична еліта РФ, захищаючи загарбницький характер своїх дій у сфері економіки, стверджує, що відсутність визнання захоплених нею територій і створення на них маріонеткових держав (Абхазія, Південня Осетія, Нагірний Карабах, Придністров’є) не є перепорою для цих “держав” вступати у міжнародно-правові відносини та здійснювати зовнішньоекономічну діяльність [6, с. 29].

Вплив ідеології на формування принципів протидії тероризму повною мірою залежить від життя людини та її розвитку. Дії терориста або терористичної організації переслідують певну мету, а ідеологія є підґрунтям, на якому будується терористична діяльність.

С. Семенов, досліджуючи феномен українства, звертає увагу на сутність характеру росіянина, який був сформований ще у давні часи: “... загарбання, нехтування своїми рідними землями і водночас постійний, суто монгольський, майже маніакальний потяг до чужих земель стали провідною темою не тільки зовнішньої політики московських царів, а й дуже політичною рисою характеру будь-якого пересічного росіянина. Не вмюючи навести лад у своєму власному домі, вони постійно прагнуть потрапити до заможних хат своїх сусідів, та ще й обов’язково так, щоб установити там свої порядки” [7, с. 117].

Ідеологія тероризму не дотримується таких принципів, як: не вбивай людей; не кради; не знищуй майно; не посягай на власність інших людей тощо. Релігію та її принципи терористи використовують для пояснення своїх начебто справедливих дій по відношенню до об’єктів тероризму. Ідеологічною основою терористичної діяльності є виправдання насильства, страху..., наявність радикальних установок, спрямованих на обґрунтування та виправдовування насильства навіть за допомогою релігійних учень [8, с. 56].

Можна стверджувати, що виникнення принципів протидії тероризму не має спонтанного характеру. Населення країн та їх держави у різні часи свого розвитку намагалися закріпити вказані принципи та надати їм юридичний зміст з урахуванням їх найхарактерніших ознак. Основними ознаками, які властиві принципам протидії тероризму, є: історизм, матеріалізація суспільних відносин у правові, об’єктивна зумовленість принципів, ідеологічний зміст суспільної свідомості, нормативна регулятивність принципів тощо. Ознака історизму принципів протидії тероризму свідчить про те, що ці принципи за своїм змістом і призначенням повинні відповідати історичним умовам розвитку суспільства і держави, способу життя людей, їх потребам. За словами В. Устінова, однією з важких перепон є подолання загальновідомої заяви про те, що “терорист для одного – для іншого борець за свободу” [9, с. 8]. Вказаний “штамп” важко подолати у свідомості як окремої людини, так і у суспільстві.

Матеріалізація суспільних відносин у правові як ознаки, що характеризує принципи протидії тероризму, свідчить про необхідність їх безпосереднього формулювання у нормах права на основі Конституції України та законів України, що регламентують питання боротьби з тероризмом. Так, пункт 10 ст. 2 закону України “Про національну гвардію України” передбачає участь у спеціальних операціях із знешкодження озброєних злочинців, припиненні діяльності непередбачених законом воєнізованих або збройних формувань (груп), організованих груп та злочинних організацій на території України, а також у заходах, пов’язаних із припиненням терористичної діяльності [10].

Ознака об’єктивної зумовленості принципів протидії тероризму передбачає розуміння тероризму не лише як антисуспільного явища, але й суспільно небезпечної діяльності, яка, за словами В. Ліпкана: “... полягає у свідомому, цілеспрямованому застосуванні насильства... з метою досягнення злочинних цілей” [11, с. 125]. Аналогічно за змістом може бути надзвичайна ситуація соціально-політичного характеру, яка пов’язана з діями терористичного і антиконституційного спрямування, вчинення або реальної загрози вчинення терористичного акту [12, с. 537].

В. Заросило, аналізуючи основні напрями зовнішньої політики України [13], звертає увагу на те, що одним із завдань зовнішньої політики України є застосування своїх Збройних сил у випадках збройної агресії проти неї та будь-яких інших зазіхань на свою територіальну цілісність та недоторканість державних кордонів [14, с. 31]. Теорія пізнання сутності тероризму передбачає об'єктивний процес боротьби з ним, беручи до уваги співвідношення між природою появи цього антиподу та відношенням до нього людей, суспільства, держави загалом [15, с. 12–18].

Ідеологічний зміст ознаки принципів протидії тероризму характеризує наявність системи інформаційно-виховного впливу на локалізацію, блокування та знищення моральних, релігійних, філософських поглядів та ідей, за допомогою яких пропагується необхідність вчинення терористичних актів, а також реалізуються інтереси та цілі терористів.

Нормативно-регулятивний зміст принципів протидії тероризму необхідно вбачати у їх обов'язковому та владному характері, який передбачає загальні правила поведінки людей у надзвичайних умовах під час проведення антитерористичних заходів. Так, А. Гор наводить слова голови організації “Міжнародна антитерористична єдність” О. Дичека про те, що “... суспільство повинно бути уважним, слідкувати і повідомляти про підозрілих осіб, від яких можливо очікувати вчинення терористичних актів на території України” [16]. Ми зазначали про необхідність класифікації/систематизації принципів протидії тероризму на основі існуючих у правовій науці підходів. Функціональна спрямованість існуючих класифікацій принципів, як правило, поділяється на загальносоціальні та юридичні принципи. Останні класифікуються/систематизуються на загальноправові, міжгалузеві, галузеві та структурні (або принципи правового регулювання).

Загальносоціальні принципи можуть мати самостійне нормативно-правове закріплення та визначати програми і завдання розвитку суспільства та держави. Прикладом загальносоціальних принципів сьогодні є: Декларація про державний суверенітет України від 16 липня 1990 року [17]; Акт проголошення незалежності України від 24 серпня 1991 року [18].

Вказані принципи передбачають захист територіальної цілісності України, її державного устрою, а також захист прав людини та її основних свобод, відповідно до вимог Європейської конвенції про захист прав людини та її основних свобод [19]. Важливими у нашому випадку є міжнародні принципи, які доповнюють зміст загальносоціальних принципів і сприяють протидії тероризму. Це:

1. *Вирішення міжнародних спорів мирними засобами* – держави вирішують спори між собою мирними засобами так, щоб не піддавати загрози міжнародний мир та безпеку і справедливість. Закріплений у пункті 3 ст. 2 Статуту ООН як один із його основних принципів. До процедури мирного врегулювання спорів належать: переговори, обслідування, посередництво, примирення, судовий розгляд.

2. *Добровільне виконання міжнародних зобов'язань відповідно до загальнодержавного мінімуму міжнародно-правових стандартів.* У пункті 2 ст. 2 Статуту ООН зазначено, що усі члени ООН добросовісно виконують узяті на себе за цим Статутом зобов'язання, щоб забезпечити усім їм у сукупності права та переваги, які випливають з належності до ООН.

3. *Невтручання у внутрішні справи держави.* Суб'єктам міжнародного права забороняється втручання у внутрішню компетенцію будь-якої держави, однак він не зачіпає застосування примусових заходів на підставі розділу VII Статуту ООН, коли існує загроза миру чи його порушено або вчинено акт агресії.

4. *Рівноправність і самовизначення народів.* Усі народи мають право вільно, без втручання ззовні, визначати власний політичний статус і здійснювати свій соціальний, економічний та культурний розвиток.

5. *Суверенна рівність держав.* Згідно з цим принципом у міжнародному співтоваристві усі держави незалежні стосовно одна одної та юридично рівні, що виражається в однакових для усіх правах та обов'язках [20, с. 741–744].

Б. Мелих, розглядаючи принципи і форми співробітництва України з інституціями Ради Європи щодо захисту прав людини, звертає увагу на важливість та універсальність принципу дотримання прав людини та її захисту від злочинних посягань [21, с. 24–26].

Серед юридичних принципів загальноправові найближаються до положень, які сформовані в Конституції України і передбачають гарантії захисту прав громадян під час проведення антитерористичних заходів. Передусім це: законність та неухильне дотримання прав і свобод людини та громадянина; невідворотність покарання за участь у терористичній діяльності [22]. Майже аналогічну класифікацію загальноправових принципів пропонують автори підручника “Адміністративне право України. Академічний курс” [23, с. 80–84].

Міжгалузеві та галузеві юридичні принципи не мають чіткого визначення у сфері протидії тероризму. Повною мірою вони взаємно доповнюють один одного, мають однакові джерела появи та майже подібні ознаки, властивості і функції. Наприклад, це стосується ст. 3 “Принципи діяльності Національної гвардії України” закону України “Про національну гвардію України” [10], ст. 3 закону України “Про прокуратуру”, у якій йдеться про засади діяльності прокуратури [24].

Структурні або спеціальні правові принципи є засобами, за допомогою яких регулюються суспільні відносини та закріплюється правовий зв'язки між принципами та об'єктами правового регулювання. До структурних принципів правового регулювання протидії тероризму можна зарахувати такі:

1. Принцип законності правового регулювання протидії тероризму, який передбачає дотримання та реалізацію відносин, що регулюють діяльність суб'єктів у боротьбі з тероризмом (органи державної влади і управління, спеціальні підрозділи тощо). Протидія тероризму з боку органів державної влади і управління повинна здійснюватися у межах своїх повноважень, керуючись при цьому виконанням дій правового, організаційного, забезпечувального змісту лише на основі і підставі закону.

2. Принцип централізації у керівництві протидією тероризму. Вказаний принцип є одним з важливих у досягненні успіхів у боротьбі з тероризмом. Управління суб'єктами боротьби з тероризмом на основі вертикального підпорядкування сприяє ефективному використанню сил і засобів для протидії тероризму. Повною мірою цей принцип передбачає єдиноначальність у керівництві силами і засобами, які залучаються до проведення антитерористичної операції. Сьогодні ми бачимо, що відповідно до ст. 5 закону України “Про боротьбу з тероризмом”, Міністерство оборони України, органи військового управління, з'єднання та військові частини Збройних сил України фактично підпорядковані Антитерористичному Центру при Службі Безпеки України (СБУ). У той самий час Антитерористичний Центр (утворений Указом Президента України від 11 грудня 1998 року) покликаний здійснювати лише **координацію** суб'єктів, які залучаються до боротьби з тероризмом. Тим більше, що цей орган (Антитерористичний Центр) створений при СБУ України у такому складі: штаб, міжвідомча координаційна комісія, регіональні координаційні групи. Як бачимо, принципи централізації та єдиноначальності у протидії тероризму використовуються не повною мірою. В окремих випадках існує колективна відповідальність, що здебільшого призводить до безвідповідальності та невиконання заходів, передбачених для протидії тероризму. Можна зазначити, що у цьому випадку не дотримується принцип розмежування компетенції між суб'єктами проведення антитерористичної операції.

Позитивним у цьому відношенні є спільний наказ МВС України, Генеральної прокуратури України та СБУ України “Про затвердження Інструкції про порядок превентивного затримання в районі проведення антитерористичної операції осіб, причетних до терористичної діяльності, та особливого режиму досудового розслідування в умовах воєнного, надзвичайного стану або у районі проведення антитерористичної операції” від 26 серпня 2014 року № 872 / 88 / 537, що виданий відповідно до ст. 14 закону України “Про боротьбу з тероризмом” щодо превентивного затримання у районі проведення антитерористичної операції осіб, причетних до терористичної діяльності, на термін понад 72 години [22].

Варто зауважити, що превентивне затримання осіб, причетних до терористичної діяльності, як правило, здійснюють представники силових структур на підставі обґрунтованих доказів щодо майбутньої протиправної поведінки особи. Здебільшого для суб'єктів, які здійснюють превентивне затримання, проблемним стає питання щодо обґрунтування затримання та з'ясування причетності особи до терористичної діяльності. Законодавець у нашому випадку не деталізує змісту вказаних термінів. У тлумачному словнику української мови термін “обґрунтовувати” пояснюється як висування на підтвердження будь-яких переконливих доказів, фактів [25, с. 909].

Доказами згідно зі ст. 251 Кодексу України про адміністративні правопорушення (КУпАП) є будь-які фактичні дані, на основі яких у визначеному законом порядку орган чи посадова особа встановлює їх наявність чи відсутність [26]. Оцінка доказів відбувається послідовно під час провадження по справі на основі внутрішніх переконань посадової особи (ст. 252 КУпАП). Ці переконання повинні бути вмотивованими та відповідати вимогам чинного законодавства, що в умовах превентивного затримання особи, яка може бути причетна до терористичної діяльності, здійснювати доволі проблематично.

З боку законодавця відсутнє пояснення терміна “причетність” до правопорушення, який потрібно тлумачити, як діяльність, що **не сприяє** вчиненню злочину, **але пов’язана з ним** [27, с. 47]. Ми вважаємо, що причетність до терористичної діяльності потрібно розуміти як готування до злочину та замах на злочин. Беручи до уваги, що з боку особи, яка підозрюється у тероризмі, виконуються активні підготовчі дії (підшукування або пристосування засобів чи знарядь, усунення перешкод, а також інше умисне створення умов для вчинення злочину (ст. 14 Кримінального кодексу України). Превентивне затримання особи запобігає вчиненню замаху на вчинення терористичного акту, навіть якщо при цьому злочин не був доведений до кінця з причин, що не залежали від її волі (ст. 15 Кримінального кодексу України) [28].

До системи принципів боротьби з тероризмом належать:

1. Комплексне використання з цією метою правових, політичних, соціально-економічних, інформаційно-пропагандистських та інших можливостей запобігання тероризму.
2. Пріоритетність захисту прав і життя осіб, які наражаються на небезпеку внаслідок терористичної діяльності.
3. Поєднання гласних і негласних методів боротьби з тероризмом.
4. Нерозголошення відомостей про технічні прийоми і тактику проведення антитерористичних операцій, а також про склад їх учасників.
5. Співробітництво у сфері боротьби з тероризмом з іноземними державами, їх правоохоронними органами і спеціальними службами, а також з міжнародними організаціями, які здійснюють боротьбу з тероризмом [22].

Дискусійним у цьому відношенні є закріплений у ст. 2 закону України “Про мобілізаційну підготовку та мобілізацію” принцип про додержання прав громадян [29]. Під час дії цього закону настають обмеження конституційних прав і свобод громадян.

Дотримання та реалізація вказаних принципів матиме позитивний результат у боротьбі з тероризмом за умови врахування особливостей сучасного тероризму. Особливостями, які сприяють підвищеній суспільній небезпеці від вчинених терористичних дій, необхідно вважати: збільшення кількості вчинених терористичних актів; підвищення рівня організованості у діях терористичних груп, організацій; високий рівень матеріально-технічного і фінансового забезпечення діяльності терористів; збільшення кількості людських жертв та матеріальних цінностей від терористичної діяльності; ширший перелік об’єктів, на які посягають терористи; розширення соціальної бази тероризму.

Висновки. Тероризм, терористична діяльність сьогодні є однією з глобальних проблем, які стоять перед людством. Існуючі пояснення тероризму та терористичної діяльності є недостатніми, про що свідчить низька ефективність діяльності органів державної влади і управління. До того ж крок за кроком теоретичні напрацювання, практичний досвід у проведенні антитерористичних операцій сприяє ефективнішому застосуванню та дотриманню принципів протидії тероризму, з’ясуванню його сучасних особливостей та різновидів (сепаратистський тероризм, ісламський тероризм, тероризм анархістів, міжнародний тероризм), використання яких спрямоване на залякування людей, дескредитацію та посягання на конституційний лад в державі, на посягання територіальної цілісності країни.

1. Шептулин А. *Основные законы диалектики*. – М., 1966. – 211 с. 2. *Новий український тлумачний словник. Близько 20000 слів і словосполучень [текст]* / укл. Н. Д. Кусайкіна, Ю. С. Цибульник; заг. ред. д-ра філол. наук, проф. В. В. Дубчинського. – Харків: Книжковий клуб “Клуб Сімейного дозвілля”, 2003. – 608 с. 3. Виноградов М. “Как покупать друзей” /

Международный ежемесячник / Украина : Совершенно секретно. – 2015. – № 01(308). – январь 2015. – С. 8–9. 4. Солженицын А. Архипелаг ГУЛАГ: роман / А. Солженицын; под ред. Н. Солженицыной. – Харьков: Книжный Клуб “Клуб Семейного Досуга”; Белгород: ООО “Книжный клуб, Клуб семейного досуга”, 2014. – 1280 с. 5. Краткая философская энциклопедия. – М.: Прогресс; Энциклопедия, 1994. – 576 с. 6. Сквозников А. Н. Применение права непризнания государственных образований // Вестник Самарской гуманитарной академии (С. 21–29) / Серия: Право. – 2013. – № 1 (13). – 236 с. 7. Семенюк С. Феномен українства / С. Семенюк. – Львів: Априорі, 2013. – 664 с. 8. Безверхов А. Г. “Терроризм” и “Террористический акт”: Криминологический и юридический анализ // Вестник Самарской гуманитарной академии (С. 53–56). / Серия: Право. – 2013. – № 1 (13). – 236 с. 9. Устинов В. В. Международный опыт борьбы с терроризмом // “ЮрлитинФОРМ”. – 2002. – 557 с. 10. Закон України “Про національну гвардію України”: чинне законодавство із змінами та допов. / станом на 17 березня 2014 року (відповідає офіц. текстові). – К.: Алерта, 2014. – 20 с. 11. Ліпкан В. А. Боротьба з тероризмом у визначеннях та поняттях / В. А. Ліпкан. – К.: Магістр-XXI ст., 2009. – 162 с. 12. Адміністративне право: підруч. // Ю. П. Битяк (кер. авт. кол.) В. М. Гаращук, В. В. Богуцький та ін.: заг. ред. Ю. П. Битяка, В. М. Гаращука, В. В. Зуй. – Х.: Право, 2010. – 624 с. 13. Про основні напрями зовнішньої політики України: Постанова Верховної Ради України від 2 липня 1993 року № 3360-XII // Відом. Верх. Ради України. – 1993. – № 37. – Ст. 379. 14. Заросило В. О. Адміністративно-правовий механізм забезпечення участі працівників органів внутрішніх справ України в міжнародних миротворчих операціях: монографія. – Черкаси: Видавець Беденко В.П., 2009. – 414 с. 15. Теория познания: в 4 т. – Т. 2: Социально-культурная природа познания / АН СССР. Ин-т философии; под ред. В. А. Лекторского, Т. И. Ойзермана. – М.: Мысль, 1991. – 478 с. 16. Гор А. Кому выгоды терроракты в Украине / Сегодня. – 2014. – 25 декабря. 17. Декларація про державний суверенітет України від 16 липня 1990 року № 55-XII // Відом. Верх. Ради УРСР. – 1990. – № 31. – Ст. 429. 18. Акт проголошення незалежності України від 24 серпня 1991 року № 1427-XII // Відом. Верх. Ради України. – 1991. – № 38. – Ст. 502. 19. Европейская конвенция о защите прав человека и основных свобод от 4 ноября 1950 года. – Донецк: “Донецкий мемориал”, 2000. – 40 с. 20. Великий енциклопедичний юридичний словник. – 2-ге вид., перероб. і доп. / за ред. Ю. С. Шемшученка. – К.: Вид-во “Юридична думка”, 2012. – 1020 с. 21. Мелих Б. В. Державна політика співробітництва України з Радою Європи в галузі захисту прав людини (2000–2005 р.р.): монографія. – Тернопіль: Крок, 2012. – 210 с. 22. Про боротьбу з тероризмом: Закон України від 20 березня 2003 р. № 638-IV // Відом. Верх. Ради України. – 2003. – № 25. – Ст. 180. 23. Адміністративне право України. Академічний курс: підруч.: у 2-х т. – Т. 1: Загальна частина / ред. кол. В. Б. Авер’янов (гол.). – К.: Видавництво “Юридична думка”, 2004. – 5843 с. 24. Закон України “Про прокуратуру”: у редакції Закону № 1697-УІІ від 11 жовт. 2014 року (офіц. текст). – К.: Паливода А.В., 2014. – 112 с. – (Закони України). 25. Новий тлумачний словник української мови: у 4-х т. – Т. 2 / уклад.: проф. В. В. Яременко, канд. філол. наук О. М. Сліпушко. – К.: Видавництво “Аконт”, 2000. – 911 с. 26. Кодекс України про адміністративні правопорушення: чинне законодавство України зі змінами та доповненнями станом на 20 вересня 2013 р. (відповідає офіційному текстові). – К.: “Центр правової літератури”, 2013. – 240 с. 27. Український радянський енциклопедичний словник: у 3-х т. – Т. 3 / Головна редакція української радянської енциклопедії. – К.: АН УРСР, 1968. – 854 с. 28. Кримінальний кодекс України: чинне законодавство України: зі змінами та доповненнями станом на 13 червня 2013 року. – К.: ПАЛИВОДА А.В., 2013. – 212 с. – (Кодекси України). 29. Про мобілізаційну підготовку та мобілізацію: Закон України від 21 жовтня 1993 р. № 3543-XII // Відом. Верх. Ради України. – 1993. – № 44. – Ст. 416.